

Dil Yapısı ve Anlam İlişkisi

Ta'lik teorisinin önemini ortaya koymadan önce dilcilerin şekil anlam ilişkisini nasıl ele aldıklarına, bunun konuşan ile muhatab arasındaki ilişki üzerinde doğurduğu sonuçlara ışık tutmak faydalı olacaktır. Dil bilimciler bunu dilsel iletişim olarak isimlendirirler.

Arapça dilbilgisinde, konuşandan (المتكلم) ziyade muhatabın (المتلقي) rolü dikkate alınarak oluşturulduğu iddiası vardır. Dilciler, cümle yapılarını kurgularken şekilden anlama doğru bir metot takip etmişlerdir. Bu metod, modern dil bilimin takip ettiği metodun aksinedir. Cürcânî'nin, ta'lik düşüncesi modern dil bilim anlayışıyla örtüşmektedir. İbn Nazzam nahiv ilmini şöyle tarif eder: "nahiv, Arapların sözlerinden çıkarılan hükümlerdir" (Hamîde: 1997: 20). Tanımdan, gramercilerin dile tanıklık edecek sözlerden hareketle kurallar çıkarmak için yapıyı araştırdıkları sonucu çıkar. Gramer kurallarını ihdas etmekle iki şeyi hedefleri görülür; birincisi muhatab karşısında bulunduğu sözlü veya yazılı dili anlamada hataya düşmesini engellemek, ikincisi ise konuşan söz söylerken bu kurallar ışığında hareket etsidir.

Nahiv ilminin doğuşuna götüren sebepler düşünüldüğünde, gramercileri buna sevk eden sebepler ortaya çıkar. Nahiv çalışmaları, Kur'an-ı Kerim'e gösterilen hassasiyet ve ortaya çıkan bazı dil yanlışları sonucu başlar. Bunun için iyi bir Kur'an hafızı olan Ebu'l Esved ed-Düeli Kur'an sözcüklerinin noktalanması için harekete geçer. Ebu'l Esved ed-Düeli'nin dil zekası sonucu damme, fetha, kesra gibi hareketleri ifade eden rumuzlara ulaşması i'râb olgusu ortaya çıkar. Dilciler zaman içerisinde, sözcüklerin sonundaki hareke değişiklikleri yorumlamak suretiyle 'âmil nazariyesini ulaşırlar. Cümleyi oluşturan sözcüklerin sonundaki hareketleri 'âmilden kaynaklandığını söylerler. Lahn denilen dil hataları ise sadece 'irâb hatalarından ibaret değildi. Bazı ses ve sözcük hatalarının olduğu bilinmekteydi. Fakat bu hatalar ne gariptir dilciler tarafından i'râb kadar önemsenmemiştir (Hassân, 1994: 12).

Grameri çalışmalarının Kur'an temelli başlamış olması, okuma hatalarının engellenmesinin hedeflenmesi Müslümanlar için önemli bir gelişmedir. Dil konuları üzerindeki araştırmaların gelişmesi ve önemli aşamalardan geçmesi sonucu Arap grameri şekillenmiştir. İkinci önemli konu ise Kur'an ayetlerinin doğru anlaşılması, yorumlanması meselesidir. Bu bağlamda, *meâni'l-Kur'an* çalışmaları hicri 3. yy'dan itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır. Ferrâ'nın, *Meâni'l-Kur'an* ve Ebû 'Ubeyde'nin *Mecâzu'l-Kur'an* çalışmaları bu bağlamda yazılan önemli eserlerdendir.

Açıklamalı [y1]: Lahn ifadesinden itibaren paragrafta bir kopma var. Yeniden düşün

Gramer çalışmalarında şekilden anlama giden bir metod takip edildiği görülür. Dilciler, muhatabı birinci sıraya koymuşlardır. Bu anlayışa göre yapı esas olup, anlam ona tabidir. Cürcâni'nin anlam lafız tartışmaları karşısında dilcilere itirazı vardır: "Bil ki birisi, anlam ve lafızlara dinleyici açısından bakıp onun, anlamları ancak lafızlar kulağına düştükten sonra algıladığını görerek zanneder ki, anlamlar, sıralanış açısından lafızlara bağlıdır. Bizim buradaki açıklamamız, bu düşüncenin yanlışlığını ortaya koymaktadır. Şöyle ki anlamlar, sıralanış açısından lafızlara bağlı olsa lafızların sırası değişmeyip aynen korunurken anlamların değişmesi mümkün olmazdı. Lafızlar yerlerinden oynatılmadan anlamlar değişebildiğine göre demek ki anlamlar lafızlara değil, lafızlar anlamlara bağlıdır. (Cürcâni, 1984: 242): çeviri,s.319) (نظام الارتباط،ص.22)

Dil çalışmalarının i'râb odaklı olması, yapıyı önceleyen bir gramer ortaya çıkmasına sebep olmuştur. er-Radî, "nahvi bilmek, cümle içindeki sözcükler arasındaki irtibattan doğan i'râbı bilmekle eşdeğerdir "der (el-Estrabâdî, 1996: I,7). (نظام الارتباط،ص.23). İ'râb, nahiv teriminin müradifi olarak kullanılmaya başlanmıştır. İbn Cinnî'nin *Sırru Sinaati'l-İrab*, İbn Hişâm'ın *el-İ'râb an Kavâidi'l- İ'râb* gibi eserlerin isimlerinden bu anlaşılmalıdır. Zeccâcî, nahvin i'râb olarak bilindiğini beyan eder. Çünkü gramerin öncelikli hedefi i'râbtır (ez-Zeccâcî, 1979: 91). (نظام الارتباط،ص.23). İ'râbtan maksat ise sözcüklerin son hareketlerinde meydana gelen farklılıklardır. Ebu Ali el-Firâsi, i'râbı, " âmil etkisiyle son harekedeki değişme" olarak tanımlar (ez-Zeccâcî, 1979: 97).

İ'râb temelli dil anlayışı artık yerleşmiş, dilcilerin en mühim görevi cümlenin i'râbı olmuştur. İrabı açıklamak için amil nazariyesini geliştirmişlerdir. İ'râb sözcüğü açıklık, netlik demektir. İ'râb sözü açıklığa kavuşturmaktır. ' Âmil ise sözcüğün sonunu merfû' , mansûb, mecrûr kılan etkindir.

İ'râb dayalı bu metotla benzersiz ifade gücüne sahip olan Kur'anı anlamaya çalıştılar. Ayetlerin i'râbını yapmaya başladılar. Konuyla ilgili, Zeccâc'ın *Meâni'l-Kuran ve İ'râbuhu*, el-Ukberî'nin *et-Tibyân fi İ'râbi'l-Kur'an* bu maksatla yazılan önemli eserlerdir. Fakat bu yolla Kura'n'ı anlamının yetersiz kaldığı ortaya çıkmıştır. Bu noktada Cürcâni şöyle der: "Ne gariptir ki i'râbı dikkate aldığımızda sözleri birbiriyle mukayese etmenin mümkün olmadığını görürüz. Çünkü bir kelimenin merfû' veya mansûb olmasının bir sözün diğerine üstünlük sebebi olması tasavvur edilemez.

Burada olsa olsa i'râblarında yanlışlık bulunan iki söz bulunup bunlardan biri öbüründen daha doğru olabilir. Ya da iki sözden biri doğru olarak devam etmiş olabilir. Ancak bu i'râbın esas alındığı bir üstünlük mukayesesi olamaz. Çünkü burada olan şey, sözlerin birinde i'râb terk edilirken öbüründe harfî harfine uygulanmasıdır” (Cürcâni, 1984:260). çev, s.338)- (نظم الارتباط، ص.24)